

Govor Murkove nagrajenke mag. Tatjane Dolžan Eržen (foto: Jelena Justin, 11. 11. 2025).

SLAVNOSTNI GOVOR MURKOVE NAGRAJENKE ZA LETO 2023/24

Kranj, Vojnomirova dvorana, 11. november 2025

Dragi kolegi in kolegice, spoštovani gostje!

V tej dvorani sem velikokrat predstavljala sadove našega dela. In med njimi so mi v največje veselje katalogi predmetov iz etnološke zbirke Gorenjskega muzeja. Verjamem, da smo muzealci privilegirani, ker delamo s predmeti. Etnologi sicer v ospredje postavljamo ljudi in njihova življenja, vendar jih s časovne in geografske razdalje najbolj učinkovito predstavljajo predmeti, ki so jih ti uporabljali in nekatere tudi izdelali. Drugi mediji predstavitve, kot so beseda, slika ali zvok, so nujno dopolnilo, a izvirni predmeti so tisti, ki nas najpogosteje očarajo.

Muzeji so ustanove, zadolžene za varovanje premične kulturne dediščine. Pridobivajo predmete z različnimi metodami, jih raziskujejo in razstavljajo, objavljajo. Predvsem pa jih hranijo za zanamce. V ta namen jim ustanovitelj zagotavlja prostore za shranjevanje, kajti večinoma je nemogoče vse razstaviti, še posebej v večjih in kompleksnejših muzejih. Etnološke zbirke so polne predmetov, ki jih današnji otroci, a tudi odrasli, ne poznajo. Ročno kmetovanje je zahtevalo orodje iz lesa in kovin in posodje iz različno oblikovanega lesa in slame. Njihovo izdelovanje v centrih DUO je danes atraktivno zgolj kot dogodek in morda prostočasna dejavnost. Nosilcev starih obrti je malo. Še manj je ljudi, ki znajo sklepati koso, podkovati konja, mlatiti s cepci ipd.

Kako povezati muzejske zbirke predmetov in ljudi, ki jih zanimajo? Kako približati ljudem neznane predmete? Ali je dovolj objavljati večje ali manjše fotografije na spletu? Ali pripravljati kataloge predmetov v knjižni obliki? Včasih ljudje pridejo v muzej in želijo izvedeti mere, materiale, tehnike izdelave posameznih predmetov. Potem je tu zainteresirana javnost, na primer izdelovalci pohištva, oblačil, lončarji, ki jih stari kosi zanimajo zato, da bi svoje delo poustvarjanja novih čim bolje opravili. Ali si stare predmete v muzeju lahko ogledajo dovolj natančno? Si jih sploh lahko?

Menim, da so etnološke zbirke v interesu javnosti in smo jih dolžni pokazati zainteresiranim. A kdo se bo v muzeju

* Tatjana Dolžan Eržen, mag. etnologije, upokojena muzejska svetovalka Gorenjskega muzeja, tatjana.erzen888@gmail.com

ukvarjal z njimi? Predmetov, ki so slabo dostopni v skladiščnih prostorih, morda nihče ne pozna. Razstavljanje je gotovo čudovit način predstavljanja predmetov javnosti, a ima omejeno trajanje. Razen stalnih razstav po določenem času razstave ni več, ostane le njena na medijih shranjena podoba. Morda spletna razstava. Predmeti se vrnejo v skladišče, kjer ljudem niso dostopni. Ogledajo si jih lahko le v vizualni podobi v katalogu, v knjigi ali v spletni objavi. Ko pregledujemo, katere vrste predmetov lahko poiščemo v knjižnih katalogih, seznam niti ni tako dolg. Priprava kataloga predmetov je pač zamudna. In draga – za začetek potrebujemo fotografije predmetov. Izdaja knjige stane in pogosto so fotografije le droben dodatek k opisu in v resnici niso ilustrativne.

Ko smo pripravljali razstavo o sitih iz barvane žime, smo povpraševali po različnih evropskih muzejih, ali jih imajo v zbirki. Iz Tehniškega muzeja na Dunaju so nam poslali nekaj dokumentacije o sitih v njihovi zbirki in tudi njihov priložnostni katalog zelo barvitih, lepo oblikovanih muzealij iz njihove zbirke. Velike in nazorne fotografije so me očarale. In tako sem vedno sitnarila pri oblikovalcih, da morajo biti fotografije predmetov velike in nazorne. V Gorenjskem muzeju smo sledili temu vzoru. Prve kataloge predmetov iz etnološke zbirke je pripravila dokumentalistka Helena Rant, to so bili svitki, sledila so sita, potem grabljice za borovnice, za katere je veliko raziskovala temo nabiranja borovnic. Moj prvi samostojni katalog je bilo poslikano pohištvo z izbranimi kosi skrinj, zibelk, omar, postelj in ur. In sledil je katalog 100 in več let starih oblačil, ki smo ga pripravili skupaj s krojači, šiviljami in garderoberji folklornih skupin na čelu z dr. Bojanom Knificem. Nikdar nisem uspela pripraviti kataloga lončenine, čeprav sem veliko že pripravila zanj. Resnično verjamem, da so takšni katalogi nujno potrebni za laično publiko in za strokovnjake. Tako se ne razvija le terminologija, ampak je črno na belem objavljeno mnogo dejstev, predvsem pa so predmeti dostopni javnosti. Vsi katalogi skupaj predstavljajo opredmeteno slovensko etnološko dediščino. Če kataloga (še) ni, so ti predmeti znani le strokovni javnosti. Starejši se spominjamo vznemirjenja in skrbi ob izvozu predmetov iz Slovenije v druge dežele, kjer so se izgubili na mednarodnem trgu, veliko so jih celo preuredili, preslikali, potvorili v nekaj drugega. Če bi imeli takrat kataloge, na primer, predmetov ljudske umetnosti, bi tudi osebje na mejni kontroli, pa tudi izdajatelji izvoznih dovoljenj vedeli, kaj je slovensko, gorenjsko, dolenjsko in kaj ne. Danes pa, ko v druge dežele potujemo brez meja, je gibanje predmetov kulturne dediščine povsem nemoteno.

Center za premično dediščino

V mojem tridesetletnem vodenju etnološkega kustodiata je dozorela še ena ideja, ki bi jo rada predstavila. Ko smo v Gorenjskem muzeju v letu 2008 pridobili nove depoje, ki obsegajo 1.500 kvadratnih metrov – celotno pritličje stavbe – smo načrtovali prenovo. Razmišljali smo v smeri restavratorsko-konservatorskega centra, misli pa so burile še širše. Kot etnologinja in mentorica študijskih krožkov sem se zavedala interesa ljudi za spoznavanje starih predmetov in muzejskih zbirk.

Leta 2011 sem ob razstavi keramike iz depojev Gorenjskega muzeja za kratek čas poldrugega meseca v študijski krožek zbrala lončarje z Gorenjske; med drugim smo tudi pogledali ornamente skled lončarjev iz Ljubna na Gorenjskem, kar jim je ogromno pomenilo. Dolgotrajnejši stiki so bili s krojači, garderoberji in šiviljami slovenskih folklornih skupin, ki smo jim v okviru seminarja JSKD omogočili ogled naših predmetov kar nekaj let zapored, od leta 2007 naprej. V resnici smo zbirko starejših oblačil skupaj z njimi zelo dobro pregledali. In vendar je bilo za izdelavo kataloga potrebnega še kar nekaj druženja v okviru študijskega krožka, da smo leta 2015 oblačila dali na ogled v obliki razstave in zraven izdali nazoren in podroben katalog. Dejansko brez dr. Knifica tega ne bi bilo, ker je prvi prišel v muzej in povprašal za ogled ter na koncu tudi pregledal in popravil vse besedilo kataloga. Tega pa tudi ne bi bilo brez odprte muzejske politike in vere, da predmeti morajo med ljudi, sicer jih zbiramo brez smisla.

Večina mojih kolegic in kolegov ima izkušnje s tem, koliko ljudje na terenu lahko pomagajo pri muzejskem delu. Moj način pa je bil, da sem ljudi s terena zbirala v muzeju v obliki študijskih krožkov. In tako smo si zamislili tudi muzejski depo, ki ne bi bil zaprto skladišče, ampak center za premično dediščino Gorenjske.

Ob snovanju projekta za pridobitev sredstev za obnovo skladišča in opremo depojev smo si zamislili, da bi lahko deloval kot center za premično kulturno dediščino. Ne le, da bi v njem hranili zbirke in bi tu delovala večja restavratorsko-konservatorska delavnica, ampak bi bilo obiskovalce tudi možno seznaniti s posameznimi predmeti, če bi jih zanimala izdelava novih ali replik starih, na primer pohištva (stolov, miz, zibelk …), oblačil, lončenine ipd. Center bi pripravljal različne tečaje in raziskovanja posameznih elementov, študijske krožke ipd. Zdaj mnogo tega počnejo v centrih DUO, kjer pa nimajo na voljo zbirk, kakor jih ima muzej, in je njihovo delo pogosto vezano na pomoč posameznikov ali društev na terenu ali celo na tuje vzore.

Žal za projekt nismo dobili sredstev in ideja je šla v pozabo. Prav zaradi tega jo tu obujam in upam, da bo komu sedla v srce. Najlepša hvala za priložnost, da jo tudi objavimo.